

הפטרת השבת – מקדש שלמה

ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחמש ז' הוא החדש השני למלך שלמה עלישראל ויבן הבית לה: ... והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כלכלי ברזל לאינשמע בבית בהבנתו: ...¹

ויהי דברה' אל שלמה לאמר: הבית הזה אשר אתה בנה אסתלך בחקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם והקמתי אתך אשר דברתי אלךוד אביך: ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל:²

ויבן שלמה את הבית ויכלהו: ... ובשנה האחת עשרה ברח בול הוא החדש השמיני כלה הבית לכלדבריו ולכל משפטיו ויבנהו שבע שנים: (מלכים א פרק ו).³

מסכת כתובות דף סב עמוד ב – תביאמו ותעמו

רבי אזיל איעסק ליה לבריה בי ר' יוסי בן זימרא, פסקו לו שתיים עשרה שנה ללכת לבית הרב.⁴ העבירו אותה לפניו, אמר להם: שיהיו שש שנים. העבירו אותה לפניו (בשנית), אמר להם: אכנוס ואח"כ אלך.⁵ היה מתבייש מאביו. א"ל: בני, דעת קונך יש בדך, מעיקרא כתיב: "תביאמו ותעמו בהר נחלתך" (שמות טו יז), ולבסוף כתיב: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה ח).⁶

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק יג הלכה א – מה עבר מהמשכן למקדש

משנבנה בית ראשון נגנו אהל מועד, ונגנזו עמו קרסיו וברישו וקריסיו וקריסיו וקריסיו וקריסיו. ואף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן שעשה משה ומנורה שעשה משה...⁷

¹ זכתה פרשת תרומה ליפול ברוב השנים בין פרשת שקלים לזכור ולפיקך הפטרתה אינה נדחית. מתיאור הציווי על המשכן בפרשה אנו עוברים לתיאור בניין מקדש שלמה בספר מלכים א פרק ו בהפטרה. האם "משכן" קדם ל"מקדש"? אנחנו טוענים: לא, "מקדש" קדם ל"משכן". וזו חידה קטנה לשולחן שבת.

² כאן מסתיימת קריאת ההפטרה, אבל אנחנו נמשיך עד סוף הפרק.

³ ובפרק ז הסמוך, בחלקו הראשון, מתואר בניין "בית יער הלבנון" שכפשוטו הוא חלק מבית המלך (בית קיץ למלך במקום קריר, ראה בפרשנים על הפסוק מלכים א ז ב), אך חז"ל דרשו גם אותו על בית המקדש. בהמשך פרק ז חוזר תיאור הכלים שעשה שלמה למקדש, חלק מתיאור זה אנחנו קוראים בשבת חנוכה השנייה (בשנים בהם יש שתי שבתות חנוכה) שממשיכה בעצם את ההפטרה שלנו. ראה דברינו [נרות זכריה ונרות שלמה](#) בחנוכה. בפרק ח, מתוארת חנוכת מקדש שלמה כשבמרכזה הכנסת ארון ברית ה' אל הדביר פנימה הוא קודש הקדשים, ככתוב: "אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה וישלם להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון: ויקהל אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האתנים בחג הוא החדש השביעי". והרי לנו אגב שלושה שמות עבריים קדומים של החודשים: זיו, איתנים, וכול. (וחידה קטנה נוספת לשולחן שבת: אילו חודשים הם אלה בימינו? לאיזה עוד חודש יש שם עברי קדום?).

⁴ רבי (יהודה הנשיא) התעסק בשידוך בנו לביתו של ר' יוסי בן זימרא (כנראה בגיל צעיר מאד) ופסקו לו, לאחר השידוך והתנאים, ללכת ללמוד שתיים עשרה שנה בבית הרב. ראה בגמרא שם דוגמאות נוספות של חכמים שהלכו ללמוד תורה ועזבו את ביתם לתקופה ארוכה. וכבר הארכנו בסוגיה זו בדברינו [הנשים הממתנות](#), במיוחדים.

⁵ היינו לא רק קידושין (אירוסין), אלא גם חופה וקיום יחסי אישות.

⁶ דרך סיפור אישי-אינטימי זה אנו מתוודעים לכוונת התורה, כפי שהיא מבוטאת בשירת הים, למהר ולהביא את עם ישראל לארץ ישראל ולבנות שם את בית הבחירה, ככתוב שם בפסוק המלא: "תבאמו ותעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידך". אך קדם המשכן, אם בגין חטא העגל, אם בגין חביבותו של המשכן ואם בגין שצפה הקב"ה שיעברו שנים רבות עד שתיכון המלוכה ויבנה מקדש הקבע, שהרי אמרו חכמים: "שלוש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה" (סנהדרין כ ע"ב, ספרי דברים טז). מנגד, אמרו גם חכמים: "מקדש איקרי משכן, ומשכן איקרי מקדש" (עירובין דף ב ע"א). ובמספר מקומות בתורה מכונה המשכן "מקדש", בראשם בפתיחת פרשתנו: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (ראה גם ויקרא יב ד, טז לג, כא יב, במדבר ג לח, י כא ועוד). כך או כך, בין אם המשכן הוא חלופה זמנית למקדש הקבע, בין אם הוא עצמו 'מקדש', מצאנו מקום להתגדר בו ולדון במקדש שלמה בפרשתנו. ראה גם דרשת הגימטריה של בעל הטורים: "סך כמנין משכן שנים היה עדות ששכינה שורה בישראל, שבית ראשון עמד ת"י שנה כמנין משכן".

⁷ והארון לא נזכר משום שפשיטא שהוא זה של משה, שהרי עיקר חנוכת המקדש היה הכנסת הארון, שנודעו וקורותיו מתוארים בספרים: יהושע, שופטים, שמואל, אל הדביר, הוא קודש הקדשים של מקדש שלמה (ראה דברינו [לגנוליו של ארון הברית](#) בפרשת בהעלותך). אבל את השולחן והמנורה יש לציין, שהם שעשאים משה, משום ששלמה עשה עשר מנורות ועשרה שולחנות, ככתוב בדברי הימים ב פרק ד פסוקים ז-ח: "ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטים ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל: ויעש שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל וכו'" (וגם עשרה כיורים); עד שהיו שדנו אם לא עבר שלמה על איסור בל תוסיף (רבינו בחיי שמות כה י). סוף דבר, מקדש שלמה מחליף את "המשכן" כמשמעו בפרשתנו: "ועשית את המשכן עשר יריעות", במבנה קבע. שלמה אף מרבה בכלים, כמו הכיור הענק "ים של שלמה" וגם המזבח שעשה שלמה שהיה אחר מזה של משה (שלא ברור מה עלה בגורלו לאחר הכניסה לארץ בתקופת יהושע והשופטים). אבל השולחן והמנורה של משה, שנעשו במשכן, ופשיטא שהארון, נכנסים אחר כבוד למבנה המקדש החדש של שלמה ובהם מדליקים ועורכים. ואולי לא בכדי פותחת פרשתנו במעשה הכלים, לפני

משנגנו ארון, נגנו עמו צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגז שהשיבו פלשתים דרין לאלי ישראל.⁸ כולם היו בבית קדש הקדשים, ומשנגנו ארון נגנו עמו דברים ומי גנוזו יאשיהו המלך גנוז ...⁹

ספורנו שמות פרק לח (כא) – מקצת כלים שעשה משה שרדו

"אלה פקודי המשכן". כל אחד מחלקי המשכן הכתובים למעלה הם אותם הפקודים שנאמר עליהם: "ויבשמות תפקדו את כלי משמרת משאם" (במדבר ד לב-לג). וזה, כי כל אחד מהם היה ראוי להיות נחשב ולהיקרא בשם באשר הוא זה הפרטי, לא בלבד באשר הוא מזה המין. וכל שכן שצדק זה על כל אחד מכלי הקדש אשר במשא בני קהת.¹⁰ ולזה לא נפסדו, כאומרם ז"ל: שמא תאמר אבד סברם ובטל ספונן? תלמוד לומר: "עצי שטים עומדים" - שעומדים לעד ולעולמי עולמים (יומא עב א).¹¹ וגם כן לא נפל דבר מהם ביד האויבים, על הפך מה שקרה למקדש שלמה וכליו כמבואר בחורבן בית ראשון על ידי נבוזראדן, שלא נזכר שם דבר מענייני משכן משה רבנו עליו השלום (דברי הימים ב פרק לו, פסוקים ז, יח).¹²

סדר עולם רבה (ליינר) פרק יח – יהוידע מתקן את מקדש שלמה

"בן שבע שנים יהואש במלכו" ... בשנת כ"ג ליואש חזק את בדק הבית, הרי קני"ה שנה משבנאו שלמה ועד שבדקו יואש. משנולדה קלקלה בימי שלמה, נולד יהוידע המתקן.¹³

גמרא יומא דף לט עמוד ב – יער הלבנון

אמר רב זוטרא בר טוביה: למה נקרא שמו יער? דכתיב: בית יער הלבנון - לומר לך: מה יער מבלבל אף בית המקדש מבלבל. דאמר רב הושעיא: בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו

עשיית המשכן, כסמל למה שהתקיים לדורות (לא מצאנו מי שמעיר על כך והמאיר עינינו יבורך). ראה דבריני [ארון קודם או משכן קודם](#) בפרשתנו.

⁸ דורון לאלוהי ישראל.

⁹ משום שצפה יאשיהו שעתידי בית המקדש להיחרב והעם ייצא בגלות וחשש שהארון יגלה איתם. ויש שם מי שסובר שהארון כן גלה לבבל: "ר' ליעזר אומר: ארון גלה לבבל, שנאמר: לא יותר דבר אמר ה', ואין דבר אלא דברות שבו". וכבר הארכנו בנושא דברים שנגזזו, מבריאת העולם ועד חורבן הבית והיציאה בגלות, בדבריני [דברים שנגזזו](#) בפרשה זו. כאן רק באנו לציין שאמנם בבניין מקדש שלמה נגזז המשכן, אבל תהליך הגניזה והיעלמותם של כלי הקודש נמשך לאורך הדורות. ראה גם אותם דברים שהיו בבית ראשון ושוב לא חזרו בבית שני: "ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים" (יומא כא ע"ב).

¹⁰ לכל כלי ממלאכת המשכן יש שם פרטי: ריעות עזים, קרשים, אדנים, בריח וכו', ובוודאי כלי הקודש: ארון, מנורה, מזבח זהב, שולחן וכו', ולכל אחד "פקודתו" הן במסע והן במנוחת המשכן ועבודתו.

¹¹ כוונתו לדרשת הגמרא במסכת יומא עב ע"א וכן גם בסוכה מה ע"ב: "עצי שטים עומדים - שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויו? תלמוד לומר: עצי שטים עומדים - שעומדים לעולם ולעולמי עולמים. ראה הביטוי "אבד סברם ובטל סיכויים" גם בגמרא עירובין כא ע"א על נבואת ירמיהו בפרק כד פסוק א במשל שני דודאי התאנים: "ה'רְאֵנִי ה' וְהִנֵּה שְׁנֵי דוֹדָאִי תְאֲנִים מוֹעֲדִים לִפְנֵי הִיכַל ה' ... הַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים טְבוֹת מֵאֵד כְּתָאֲנֵי הַבְּכֹרוֹת וְהַדּוֹד אֶחָד תְּאֲנִים רְעוֹת מֵאֵד אֲשֶׁר לֹא־תִאֲכַלְנָה מֵרַע. תאנים הטובות - אלו צדיקים גמורים, תאנים הרעות - אלו רשעים גמורים. ושמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויים? - תלמוד לומר: הדודאים נתנו ריח, אלו ואלו עתידין שיתנו ריח".

¹² ראה הפסוקים שם המתארים את גלות יהויקים, יהויכין וצדקיהו, בידי נבוכדנצר: "ומכלי בית ה' הביא נבוכדנצר לְבָבֶל וַיִּתְּנֵם בְּהִיכְלוֹ בְּבָבֶל: ... וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאֶצַּר וַיְבִיאוּהוּ בְבָלָה עִם־כְּלֵי חַמְדַּת בְּיַתְהָ ... וְכָל כְּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטָנִים וְאַצְרוֹת בֵּית ה' וְאַצְרוֹת הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַכֹּל הֵבִיֵא בְבָלָה". וכמו שראינו בתוספתא לעיל על הארון: "שלא יגלה לבבל כשאר כל הכלים". ראה גם הדרשות על הפסוק במגילת אסתר: "וכלים מכלים שונים" שאנו קוראים במנגינת איכה משום שהשתמשו בכלי המקדש (מגילה יב א, אסתר רבה ב יא). נחזור להשוואה בין כלי המשכן וכלי שלמה. הבניין שבנה שלמה ייתר את המשכן, אבל לא את כליו, שבהם הוסיפו להשתמש. הבנין סופו שנחרב והכלים נשבו וגלו לבבל, יחד עם העם. וכלים שעשו משה ובצלאל? הארון, נגנו, שאר הכלים נעלמו באורח מסתורי, אבל לא הוגלו. וחלקם אף שרדו בבית שני! ראה תוספתא מסכת ערכין (צוקרמאנדל) פרק ב הלכות ג-ה: "חליל שבמקדש של קנה היה ומימות משה היה. פעם אחת ציפוהו זהב ולא היה קולו ערב כמות שהיה. נטלו צפוי וחזר קולו להיות ערב לכמות שהיה. צלצל שבמקדש של נחושת היה ומימות משה היה. נפגם, שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים שתקוהו ולא היה קולו ערב כמות שהיה. מכתשת שבמקדש של נחושת היתה ומימות משה היתה. נפגמה, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא ותיקוהו ולא היתה כהלכתה. ונטלו את פגימתה חזרה לתחילתה". וכן הוא בגמרא עירובין י ע"ב שמסיות: "אלו שני כלים נשתירו ממקדש ראשון, ונתפגמו ולא היה להם ארוכה, ועליהם אמר דוד: נחושת ממורט".

"אלה פקודי המשכן" של משה, שרדו מעבר למקדש שלמה.

¹³ קלקולי מקדש שלמה לא החלו בימי יאשיהו שנגז את ארון הקודש ובימי יהויכין, יהויקים וצדקיהו אחרוני מלכות יהודה, אלא כבר בימי יואש כמאה וחמישים שנה אחרי חנוכת מקדש שלמה. יהוידע נקרא "המתקן", לא רק את קלקולי יורם, אחר ושאר מלכי יהודה שפשעו, והשפעות בית אחאב עליהם, אלא גם את הקלקלה הבסיסית, של הבית, שנולדה עוד בימי שלמה! ראה מדרש שמות רבה מ ג, פרשת כי תשא על הפסוק: "ראה קראתי בשם בצלאל", שהקב"ה הראה לאברהם מראות דורות רבים קדימה. את יוסף "זן את השבטים", את משה הגואל, יהושע המכניס לארץ, שמואל מושח מלכים: "לדוד מייסד הבית, לשלמה בונהו, לעתליה אם אחזיה ובניה מנתקין את מסמרות הזהב של בית המקדש, ויהוידע מתקן. וכבר הרחבנו בנושא זה בדבריני [הפסרת שקלים – בדק הבית](#). ובשנים רבות בהם חלה שבת שקלים בפרשת משפטים ושבת תרומה כאמור לעיל נשאר עם הפטרתה על מקדש שלמה, אנו קוראים שתי הפטרות אלה ברצף ובסדר היסטורי הפוך: תיקון יהוידע ויואש לפני בניית מקדש שלמה.

מוציאין פירות בזמניהן. וכיון שהרוח מנשבת בהן, היו נושרין פירותיהן, שנאמר: "ירעש כלבנון פריו". ומהן היתה פרנסה לכהונה. ¹⁴ וכיון שנכנסו גוים להיכל - יבשו, שנאמר: "וּפָרַח לְבָנוֹן אֶמְלֵל" (נחום א ד). ועתיד הקב"ה להחזירה לנו, שנאמר: "פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל אֶף גִּילַת וְנִרְן כְּבֹד הַלְבָנוֹן נִתְרַלָּה" (ישעיהו לה ב). ¹⁵

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ו ותשלם כל המלאכה – הושלמה מלאכת הבריאה

"ותשלם כל המלאכה" (מלכים א ז נא) – "המלאכה" אין כתיב כאן, אלא: "כל המלאכה": מלאכת ששת ימי בראשית. "מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב ג) – "עשה" אין כתיב כאן, אלא: "לעשות", עדיין יש מלאכה אחרת. כיון שבא שלמה ובנה בית המקדש אמר הקב"ה: עכשיו שלמה מלאכת השמים וארץ ותשלם כל המלאכה. לכך נקרא שלמה, שהשלים הקב"ה מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשי ידיו. ¹⁶

מדרש משלי (בובר) פרשה כב – איש מהיר במלאכת המקדש

"חזית איש מהיר במלאכתו" ¹⁷ - בוא וראה חכמתו של שלמה שהיה מהיר במלאכתו של הקב"ה, שבית המקדש בנה לשבע שנים, שנאמר: "ויבנהו שבע שנים" (מלכים א ו לח), וביתו בנה לשלוש עשרה, שנאמר: "ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה" (שם ז א). ¹⁸

מסכת שבת דף ל עמוד א – עננה בחנוכת המקדש

כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבעה רגליים ולא נענה. פתח ואמר: "שאו שערים ראשיכם והינשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד",

¹⁴ הגיעה השעה לדרוש בשבחו של מקדש שלמה. כבר הערנו לעיל שלפי פשט הפסוקים, "בית יער הלבנון" שזכר בתחילת פרק ז במלכים א, הוא בית הקיץ של המלך אך ברוחו של המדרש זהו בית המקדש. מקדש שלמה נבנה מעצי סרק, עצי ארזים ועצי ברושים (מלכים א פרקים ה, ו, ט) וחצר המשכן מעצי שיטים עומדים. ראה שמות רבה לה ב: "למה עצי שיטים? למד הקב"ה דרך ארץ לדורות, שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות, אומר לו: ומה מלך מלכי המלכים שהכל שלו כשאמר לעשות משכן אמר לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות, אתם על אחת כמה וכמה". שלמה אף ציפה את עצי הארזים והברושים בזהב, כמתואר במלכים א שם (השווה עם מקדש הורדוס שחכמים אמרו לו שלא יצפה בזהב, שצבע כחול הים של אבני השיש יפה יותר, סוכה נא ע"ב), והנה נעשה נס במקדש שלמה, ועצי הסרק בלבד והוציאו פירות, בדומה לעצי הסרק בבריאת העולם. וכבר הרחבנו במדרש זה בדברינו [אילני סרק ואילני מאכל](#) בט"ו בשבט.

¹⁵ אבל בירושלמי יומא פרק ד הלכה ד לא הגויים הם שגרמו להתייבשות יער הלבנון: "אמר רבי אחא בר יצחק: בשעה שבנה שלמה את בית המקדש צר כל מיני אילנות לתוכו ובשעה שהיו אלו שבחוץ עושין פירות היו אלו שבפנים עושין פירות ... אימתי יבשו? א"ר יצחק חיננא בר יצחק: בשעה שהעמיד מנשה צלם בהיכל יבשו, דכתיב [נחום א ד] ופרח לבנון אמלל". המקדש חדל להיות מקום של חיות, פריחה ופירות בשעה שמנשה הכניס שם את הצלם. ראה דברינו [מנשה בן חזקיהו מלך יהודה](#) במיוחדים.

¹⁶ ראה מדרש במדבר רבה יב (וכן בתנחומא פקודי סימן ב) שדימוי בריאת העולם כבר נרמז במשכן: "את המשכן שהוא שקול כנגד העולם שקרוי אוהל כשם שמשכן קרוי אוהל". המדרש ממשיך שם בהשוואה של חלקי המשכן עם בריאת כל יום ויום: בריאת השמים ביום הראשון כנגד "ועשית יריעות עזים לאוהל על המשכן". הפרוכת במשכן, כנגד בריאת הרקיע ביום השני. כיור החושת כנגד "יקוו המים" ביום השלישי. המנורה כנגד המאורות ברביעי, הכרובים כנגד "ועוף יעופף על הארץ" בחמישי, חניכת הארון ככהונה כנגד בריאת האדם בשישי, "ותכל כל עבודת משכן" כנגד "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם". וגם ברכת היום השביעי "ויכולו" שהיא כנגד ברכת השלמת המשכן. וראה גם מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת פקודי פרק לח: "אלה פקודי המשכן, ללמדך שחביבים מעשה המשכן כמעשה שמים וארץ". בא מדרש הפסיקתא ואומר שמקדש שלמה, בית הבחירה - משכן הקבע לא המשכן שנעשה במדבר, הוא שהשלים את כל המלאכה שרמוזה במילה "לעשות" שבבריאה. חיזוק למדרש זה נמצא במכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ה על הפסוק: "עד יעבור עמך ה', עד יעבור עם זו קנית" – "שמים וארץ נקראו קנין ... בית המקדש נקרא קנין". וכבר הערנו שאזכור המקדש הראשון הוא בשירת הים: "תִּבְאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נֶחֱלֶתְךָ מִכֹּחַ לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה' מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כֹּונְנוּ יְדִידִי". ראה הערה 6 לעיל. אגב, מדרש פסיקתא רבתי זה ממוקם בסדר הפסיקתאות, על שבת חנוכה השנייה (עבור שנים עוסקים. מדרש זה מכיל מדרשים רבים על מקדש שלמה, כגון המדרש הסמוך "חזית איש מהיר במלאכתו", ויכולנו בעצם להתמקד בו.

¹⁷ ראה הפסוק המלא במשלי כב כט: "חֲזִיתִי אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאֲכָתוֹ לְפָנֵי־מַלְכִים וְיִתְיַצֵּב בְּלִי־תִיַצֵּב לְפָנֵי חֲשָׁכִים", שחשוב להמשך הדרשות על שלמה. פסוק זה, אגב, פותח את מדרש שיר השירים רבה שנקרא לפיכך גם מדרש חזית.

¹⁸ וכן הוא במדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה א סימן יז: "קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים - למד הקב"ה שבחו של שלמה, שבנה בית המקדש לשבע שנים ובנה ביתו לשלש עשרה שנה". וגם הקדים את בניית בית המקדש לביתו, כפי שמדגיש מדרש פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ב - מזמור שיר חנוכת הבית, בתוכחה לדוד ושבח לשלמה: "אתה הקדמת כבודך לכבודי שמשראית עצמך יושב בבית ארזים תבעת בנין בית המקדש. אבל שלמה בן מקדים כבודי לכבודי, שנאמר: ובשנה האחת עשרה וגו' קלה הבית (מלכים א ו לח), ואחר כך: ואת ביתו בנה שלמה (שם ז א)". אפשר אמנם לציין שביתו של שלמה היה גדול בהרבה בהשוואה עם בית המקדש שהיה צר למדי: 100 אמה באורך של בית שלמה מול 60 של בית המקדש, 50 אמה ברוחב מול 20, וגובהם שווה 30 אמה, בעוד שהיינו מצפים שבית המקדש יתנשא מעל בית שלמה. זאת ועוד, שבח זה של שלמה שבנה את בית המקדש בפחות זמן משבנה את ביתו והקדים בנייתו לבניין ביתו, נזכר גם בגמרא פרק חלק, סנהדרין קד ע"ב, בדברי הסניגוריה של דוד אביו שבא להגן על שלמה כשבקשו אנשי הכנסת הגדולה למנות אותו בין אותם שאין להם חלק לעולם הבא! ובזכות סניגוריה זו נצלו (לפחות לדעה אחת) גם אישים אחרים במשנה שנקבע שאין להם חלק לעולם הבא. ושם בעולם האמת, גם משלים דוד עם אויביו. ראה עניין מופלא זה בפסיקתא רבתי פיסקא ו הנ"ל ולא באנו הפעם לדון בדמותו של שלמה, לטוב ולרע, שהוא נושא נכבד וגדול.

רהטו בתריה למיבלעיה.¹⁹ אמרו: מי הוא זה מלך הכבוד? אמר להו: "ה' עזוז וגבור". חזר ואמר: "שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד. מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה" ולא נענה. כיון שאמר: "ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך" (דברי הימים ב ו מב) - מיד נענה.²⁰

בראשית רבתי פרשת בראשית פרק א פסוקים יד-ט – המאור הגדול והמאור הקטן

"ויואמר אלהים יהי מאורת ברקיע השמים". רבנן פתרינן קרייא בבנין בית המקדש ... "והיו למאורות" - יהיו שני הבתים האלה לאור נוגה בישראל, כענין שנאמר: "והלכו גוים לאורך" (ישעיה ס ג). "ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים" - אלו מקדש ראשון ושני שהיו גדולים מהמשכן. את המאור הגדול - זה מקדש ראשון שהיה בו ממשלה לישראל, ולמה קורא אותו גדול שהיה בו ארון וכפורת וכרוב ואש ורוח הקדש. "ואת המאור הקטן" - זה מקדש שני שהיה חסר מן אלו ה' דברים. "לממשלת הלילה" - שבנאו מלך פרס והוא היה מושל באותו זמן עד מלכות יון החזיקה ממשלה במקדש שני.²¹ "ואת הכוכבים" - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שהיו בירושלים חוץ מהמקדש.²² ולמה נמשלו בכוכבים? לפי שהם עוסקים בתורה ומצדיקים הרבים שכן כתוב: "ומצדיקי הרבים ככוכבים" (דניאל יב ג).²³

ספרא שמיני פרשה א (לא) – כימי עולם וכשנים קדמוניות

"ותצא אש מלפני ה' - כיון שראו אש חדשה שירדה מן השמים וליחכה על המזבח את העולה ואת החלבים נפלו על פניהם ושיבחו לשמים. וכן בימי שלמה נפלו על פניהם, שנאמר: "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאִים בְּרִדַת הָאֵשׁ וּכְבוֹד ה' עֲלֵהֶבֶת וַיִּכְרְעוּ אַפְסִים אַרְצָה עַל־הַרְצָפָה וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַהֲוֹדוּת לְה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ" (דברי הימים ב פרק ז פסוק ג).²⁴ ועל אותו שעה הוא אומר: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות" (מלאכי

¹⁹ רצו אחריו השערים ובקשו לבלוע אותו (את שלמה).

²⁰ למדרש זה יש חילופי נוסחאות רבים, ראה למשל במדבר רבה טו יג, פרשת בהעלותך: "בשעה שהכניס שלמה את הארון למקדש, התחיל אומר: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם, שהיו הפתחים שפלים ואמר: הנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד. אמרו השערים: מי הוא זה מלך הכבוד? - מיד בקשו השערים לירד עליו ולרוץ את ראשו, אילולי שאמר: ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. וחזר ואמר: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד - אמר להם: התגדלו שמלך הכבוד עליכם. מיד חלקו לו כבוד ונשאו עצמן ונכנס הארון". כך בנוסח דומה אך קצת שונה במדרש תהלים (בובר) מזמור כד ושם הסיום הוא: "ולמה נצטער שלמה כל כך? על ידי שנתגאה ואמר: בְּנֵה בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים (מלכים א ח יג). ויש גם שמדקדקים בין "הנשאו" ששלמה ציפה שבזכות תפילתו יינשאו השערים מעצמם, ובסוף "שאו" שנפתחו בידי בני אדם ולא זכה (במפרשים). ראה גם המדרשים על כך שעם כל תפילותיו של שלמה לא ירדה האש ורק בזכות דוד ירדה לבסוף, כגון שמות רבה מד ב: "אתה מוצא כשבנה שלמה בית המקדש התפלל לפני האלהים שתרד האש ולא נענה, אלא כיון שהזכיר את המת דוד אביו מיד נענה". ירדת האש מהשמים בחנוכת מקדש שלמה כלל לא נזכרת בספר מלכים רק במקבילה בדברי הימים ב. משהו בטקס חנוכת מקדש שלמה לא פעל כשורה ונראה כמרמז שכבר בבנייתו וחנוכתו היה טמון זרע ירדתו עד חורבנו. הגדיל לעשות מכולם הוא מדרש ויקרא רבה יב ה, בפרשת שמיני שמתאר את שלמה בבוקר חנוכת המקדש: "והיה שלמה ישן עד ד' שעות ביום ומפתחות של בית המקדש נתונות תחת ראשו". זאת לאחר שערב קודם נשא את בת פרעה לאשה והתערבבה שמחת בית המקדש בשמחת בת פרעה. והייתה צריכה בת שבע אמו לבוא ולהוכיח אותו על פניו. ראה שם. זה מדרש קשה מאד וכאמור, לא באנו הפעם לדון בדמותו של שלמה, לטוב או לרע, רק במקדש שלמה (הגם שהדברים משולבים זה בזה וקשה להפרידם).

²¹ בית שני היה נבנה ברשות האומות והיה נתון כל העת לחסדם (רד"ק חגי פרק א פסוק א)

²² מכאן מקור לכך שעוד בימי (סוף) בית שני פעלו בתי כנסת ובתי מדרש בירושלים גופא, ולא רק במקומות רחוקים. ראה דברינו **שמחת בית השואבה** בסוכות שם הבאנו מקורות נוספים.

²³ מקדש שלמה הוא המאור הגדול, בית שני הוא המאור הקטן (ראה הרגשות המעורבים בעת ייסוד בית שני, עזרא ג יב: "וְרַבִּים מִהַלְהָנִים וְהַלְוִיִּם וְרֵאשֵׁי הָאֲבוֹת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גְּדוֹל וְרַבִּים בְּתִרְעוּהָ בְּשִׁמְחָה לְהָרִים קוֹל"), אבל את שניהם אין לנו. ולא נותרו לנו אלא הכוכבים הפזורים במרחבי כיפת השמים ומנוצצים ברקיע - הם בתי כנסיות ומדרשות בהם נשמעים קולות תורה, תפילה וויעודי הקהל: קולות תינוקות של בית רבן, בעלי תריסין, לומדי הדף היומי, לומדי עין יעקב, פייטנים ובעלי קריאה. האם אנו שומעים כאן השלמה? לעומת דברי מדרש זה ראה את פירוש עקידת יצחק (רבי יצחק ב"ר משה עראמה, ספרד-פורטוגל-איטליה, מאה 15, ממגורשי ספרד) שרואה במשכן המתואר בפרשות השבוע שלפנינו את הבסיס והשורש. שני בתי המקדש היו מראש זמניים, והכל שואף לאידיאל של ימות המשיח. מלכתחילה, לא היה מקדש שלמה חלופה אמיתית למשכן. ראה דבריו בתמצית בשער נ פרשת תרומה: "הנה שעלה בידנו מכל זה, שהבית הגדול והקדוש שהיתה הכוונה בו להיותו מכוון שבתו בינותינו, עדיין לא בא לכלל יישוב. אלא היתה התחלתה ממעשה המשכן ונמשכה השלמתה עד סוף ימי כל הגליות. והבית אשר בנה שלמה לא היתה כדאי להיותה דירת קבע ... ואין צריך לומר שלא נשלמה במה שתקנו בה עולי הגולה וכל"ש במה שעשה הורודוס עבד בית חשמונאי אשר מלא ידיו מדם נקיים והחכמים שבישראל (ב"ב ד' א). אלא כל ענייני הבית הזה אשר בידם מתחילה ועד סוף, היה כעין דוגמא ודמיון להעיר את לבבם ולהודיעם במה יכשלו, כדי שיקבלו הזירוז והאזהרה לכל מה שיצטרך להם בסוף ... וכאילו כל הזמן הארוך הזה לא היה ענינו אצלנו רק כאירוסין נמשכים אשר נתעוררו בהם כמה בלבולים עד אשר באו לכלל האישות השלם אשר לא יבא עוד עליו ערעור לעולם אשר בזה יסתם פיהם של מערערים עלינו ועל חרבן ארצנו ושמונות היכלנו. כי על דרך האמת, לא נבנה ולא נתקיים דבר מכל דבריו הטובים עמנו. וכל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אשר משם תתחיל הדירה הקבועה ולא תפסק לעולם". ראה דברים דומים בהקדמת הספורנו לתורה, סוף תיאור תמצית ספר בראשית.

²⁴ כאמור לעיל, ירדת האש בחנוכת מקדש שלמה נזכרת רק כאן, בספר דברי הימים, אך לא במקבילה בספר מלכים.

ג ד).²⁵ "כימי עולם" - כימי משה, "וכשנים קדמוניות" - כשני שלמה, רבי אומר: כימי עולם - כימי נח, וכשנים קדמוניות - כשנות הבל שלא היתה עבודה זרה בעולם.²⁶

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: אם יצא שהחמרנו מעט ביחס לשלמה, וודאי לא זו הייתה כוונתנו. ליקטנו פסוקים, מדרשים ופרשנים על מקדש שלמה ועל בית ראשון ונמצא שלצד תיאור גודלו ותפארתו, מצויה גם ביקורת רבה שסיבותיה נעוצות כנראה במועד יצירת המדרשים, סוף בית שני שלא צלח אף הוא, או לאחר חורבנו. למדרש יש צורך אמתי לרדת לשורשם של דברים ולהבין מדוע נכשל בית ראשון ולאחריו השני. בה בעת, הוא מהלל ומשבח את "הכוכבים" הם בתי כנסיות ובתי מדרש משם בוקעים ועולים לימוד התורה ותפילה בכל דור ודור ובכל אתר ואתר. בקוסמולוגיה המודרנית אנחנו יודעים שכוכבים אלה הם בעצם מאורות גדולים בהרבה מהמאור הגדול – השמש שלנו ובוודאי מהמאור הקטן – היר שאין לו בעצם אור משלו.

²⁵ פסוק הפתיחה להפטרת שבת הגדול, בה נחתם ספר מלאכי, נחתמים תרי-עשר ונחתמה הנבואה בישראל. ראה דברינו [כימי עולם וכשנים קדמוניות](#) בשבת הגדול.

²⁶ וכן הוא באיכה רבה פרשה ה סימן כא על הפסוק החותם את המגילה: "לכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, כמה דאת אמרת (מלאכי ג') וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות. כימי עולם - זה משה דכתיב (ישעיה ס"ג) ויזכור ימי עולם משה עמו. וכשנים קדמוניות - כשנות שלמה". לעניינינו, אם נשווה עם מדרש בראשית רבתי הקודם, נמצא הבדל תהומי בין פירושים ומדרשי הגלות וימי הביניים שרואים בכל העבר וההיסטוריה של עם ישראל "כעין דוגמא ודמיון להעיר את לבבם ולהודיעם במה יכשלו ... וכאילו כל הזמן הארוך הזה לא היה ענינו אצלנו רק כאירוסין נמשכים אשר נתעוררו בהם כמה בלבולים"; ובין מדרשים, אשר מיישירים מבט העתיד ואל העבר מתוך ראיית מציאות ההווה ושואפים לחדש ימינו כקדם, תוך לימוד שגיאות העבר. ואשרינו שזכינו לחיות בדור שזוכה לקומם את הריסות העבר, לשוב ולהתחבר אל ימות עולם ושנים קדמוניות ולהרבות כוכבים: בתי אולפנא ושיבות, בתי כנסיות ומדרשות ויישוב ארץ ישראל. וכפסוק המלא בדניאל: "וְהַמְשַׁפְּלִים יִזְהָרוּ כְּזֹהָר הַרְקִיעַ וּמִצְדֵי הַרְבִּים כְּכּוֹכְבֵי לְעוֹלָם וָעֶד". וכימי משה: "ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֵב".